

ACC. N:R M. 12948: 1-27. ~

Landskap: Småland Upptecknare: F. Brink, Almhult
Härad: Lunnerbo Berättare: " " "
Socken: Pjätteryd m. fl. Berättarens yrke: f.d. lokreparatör
Uppteckningsår: 1953 Född år 1871 i Pjätteryd

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sköbeldmålari. s. 1-27.

Luf 89.

(se Bildarkivet: B.17861- B.17868.)

Kistor - Skåp.

ACC. N:R M. 12948:1.

I min barndom fanns det gamla
målade möbler i nästan varje gammal
bondgård, men nu är de flästa borta,
antingen sålda, eller huggna till ved. Jag
skall dock försöka ge en visning och lite
besked om några. Det möbel, ett skåp,
som jag näst nu skulle värderat var ett
s. k. kannebänkskåp, som stod i ett
utthug på den gård jag är uppvuxen, det
hade varit målat förhållande av 1700-talet
i blågrön färg, och blommaanker. Jag minns
mycket väl hur det såg ut, men det
är för länge sen upphugget till ved, och
därför beskriver jag det ej. Jag har det an-
nars mycket väl i minnet. Kannebänkskåp
motsvarade senare tidens buffar. I skåpen
förvarades silver och tennsaker, säson, stop,
kannor, tallrikar, skedar, fat, tommlare m. m.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

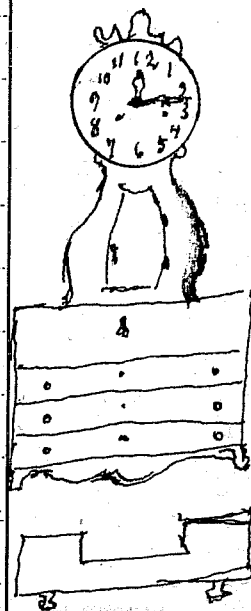
Luf. 89

1

I födelse, Finnhult och Agrennaryd ägare
F. Jonsson, finnes både skap och historier, jämte
många andra gamla saker. Jag skall försöka
få foto på de viktigaste föremål jag talar
om, och på foton ange plats och ägare.

I min barndom fanns s. k. byråklockor, de
voro stående även på en klaffbyrå, nu kallad
sekretär. Födraren voro alltid i form av
"jungfrufordrat". Loden gingo ner till golvet
genom en ertegning i byrån, så att loderna
var inte hela. Orsaken var att om loden
endast skulle ha rört sig i det låga fordrat
som stod på byrån, skulle man behöft dra
klockan ofta, men de flästa byråklockor voro
"ättadynghärb". mina teckningar till kritik.

I min barndom fanns inom P. socken 3 st
klockor (väggar) helt av trä, bland dem
en som ägdes av min farbror, och vid

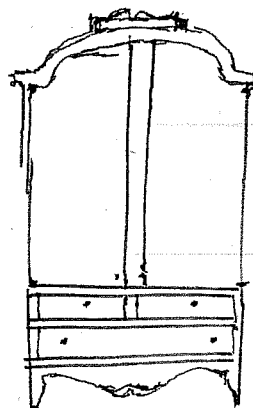

hans bortgång 1899 blev den uthästat och
upphuggen till ved, jag har ingrat det, och
gör fortfarande. Till den var fordrat stående
på golvet, målat i de gamla allmogefärg-
erna, blågrönt. Flera lager papperstavlor
klistrade på varandra, allt som de blivit
nedbrända, siffror skrivna med isenfärg,
en grästen till lod, trä till pindelstäng
och plata. Torde ha varit ett par hundra år.
Jag vet inte själv hur jag kunde vara så
dum, jag var ju vuxen och gift, man hade
inga hus då. Hos Sven Olsson i Fölsheult ^{Stenhus}
fanns en gammal klocka, som kom bort vid
L.O.s död före 1910 jag såg den där, men
vet ej var den nu finns, Troligen i Kiersta
söcker nigonstans. Om jag kan få reda på
var den finns ska jag meddela det senare.
Ett mer än vanligt stort fordrat,

4 i jungfruformen, utom rätta sidor, smilat
rätt med blommor på, och en mycket stor
"hatt". Kloaken visade, mäsad, datium,
timmar, minuter, och sekunder. Jag timmar,
och halvtimmar på skallen, spelade ett
stycke kl 12 varje dag, kunde spela
syn olika stycken, och bytta spelar om
stycken. Man fick naturligtvis inte ha
stora fordringar på musik, ty alla pipor
varon av trä i olika längd, det var
ett positivt i liten skala. Om positivt
drags med eget lod, vilket jag skulle tro,
kan jag ej säga. Enom rätt stora glas i
sidorna i "hattn" kunde man se piporna
och ersärket. Hela kloaken var stor och
hög, och kunde ej ställas i lägt rum.
Loven Olsson var, och ville gälla "stor bonda".
När äges gärdet av Bengt Bengtsson.

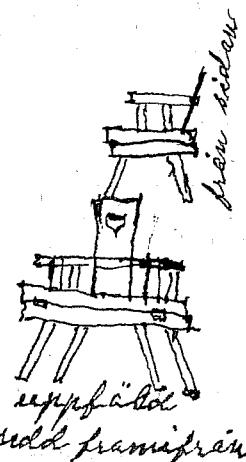
I förest nämnda gård är en gammal
kyrkskåpa samt en del andra gamla saker
som jag sänder foto av. Den förest nämnda
"stora" klackan lär enligt Lenn Olsson vara
gjord av en bonde i Bresta, som haft
tre döttrar, och som hemgift åt dessa
gjort var sin klacka likadana. Vart de
två kommit, visste ej L.O. men den han
hade har jag sett och hört bli och spelas
i början på 1900-talet. Hade det varit
för 50 a 70 år sen, hade det inte varit värt
få foto på gamla saker. Nästan i varje
bondgård fanns stora skåp, med oftast två
övar, och ofta stäver eller mindre bider
under. De skåp som var målade var oftast
i blågröna eller bruna och initialer av
av ägarna, någon gång även årtal. På senare
delar av 1800-talet blev de stora skåpen

flyttade från stegen ut i köket eller
förstegen, såsom omklädnings och gamla.
i köken användes de till ved som hällt
och bänarna mest till skräp. Höjden på
tvärräskåpen var omk. 2 m och bredden om 1 m.
Nästan alla de mindre skåp som fanns
före, revs bort och ut till ved på senare
delen av 1800 talet, många av dem med
vackra målningar i blommor och figurer.
I min barndom, och före den tiden var
det mycket vanligt med större eller mindre
byråskåp med två dörrar till skåpet, och
under skåpet antingen en vanlig byrå med
bänor, eller oftast s. k. klappbyrå. Dessa skåp
och byrå var säkerligen ej så gamla som de
större skåpen, jag har ej sett några av den typen
målade i den gamla allmogefärgen, ej heller
med namn örtor, eller blommor.

7.

Ett bra och nyttigt och därtill billigt
 möbel, var de gamla bordstolarna, som
 nedfällas blev ett rent matbord och
 uppfällas, en stol att sitta på. Stolen blev
 hög, och kanske ej bekväm att sitta i
 men tog ej stor plats. Nedfälld kunde många
 sitta runt omkring, fastän lite högt som bord.
 Bordstol fanns i många hem under 17. och 1800-
 talen. Det var ju ej fråga om några tallriker,
 möjligen en trättallrik till sillen, sen var
 det kålspatet med potatis (pärre) i pannan
 med säs (däppa). De flästa bordstolar var
 ej målade, men det var även de som var
 målade och med namn och blommor på rygg-
 stödet. En bordstol vet jag var, fastän omi-
 lad som ägt av Johan Jonsson i Kolbarshult och
 hans föräldrar omk. 200 kr. Jag kanske sänder
 ett foto av den.

Kistor skildes sig mycket, till både storlek och form, de största 175 cm långa till 75 cm. På de större kistorna var sällan kulligt lock och dessa voro i allmänhet ej dekorerade med målning, om de voro målade var det endast i en färg. Oftast var en list runt lockets kant eller åtminstone vid båda ändar, dessa lister, som ersatte sävlar fick vara temligen grova så att locket kunde "tappas" i dem. De större kistorna var inte alltid fötter under. I bondgårdarna hade man gärna stora kistor att förvara, säd, ärtor, bönor, bröd, mjöl m m dessa stodo gärna på vinden, och voro skilda i fack, ej s. k. "laddika" i dem, sådana hade man, i äldre gårdar ett par tre dylika kistor, dessa ej att förväxla med "öcker" för säd. Det var temligen vanligt att åtminstone matmor på gården hade en kista för sig själv, även

hursfadern hade ofta kista. I dessa förvarade man var sina kläder och tillhörigheter, i de kistorna var alltid "laddika" och när man slog upp locket på den fick kistlocket stöd. Inte så sällan var det lönnblåda i "laddikan" eller botten på kistan. Laddikan var alltid till höger när man öppnar locket. Dessa kistor voro nästan alltid med mer eller mindre kulligt lock, och målade, antingen i brunt eller blågrönt och åtminstone kvinnornas voro årtal och initialer, samt målade blommor (se fotot. Lilly Hansson). Den kistan har jag köpt efter en gammal gemma från Västerås. Jag har lagat upp den, låset är det gamla, men uppbygget, jag har gjort nya gångjärn, men målningen på framsidan är ej röd, och färgen är lika klar som den var påsett i år. (Målaren okänd, nog ej Hårberg)

9 Kistan ej stor 110 cm lång, något kulligt lock.

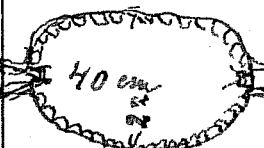
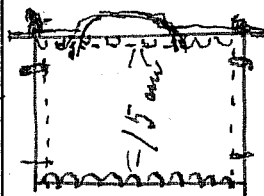
Unga flickor hade gärna, om möjligt, skaffat sig en kista där de kunde förvara och låsa om sina tillhöreföremål. Dessa kistor var ofta målade eller också målade blågröna eller bruna liksom drängar hade ofta "krästkista". När en tjänare bytte sin plats, hade den nye husbonden skyldighet att hämta tjänarens saker. Pigen fick ha sin kista i pigghammaren, om sådan fanns eller på vinden (loftet). Drängen fick ha sin kista i drängstugan, eller även han på vinden. De vackrast målade kistorna voro de som någon lite förmögen bonde lät göra och måla till en vuxen dotter, eller någon fästmansgäva med initialer och dekorerung. Under 17 och 1800 talet skaffade nog de flästa, om det var möjligt, sig en kista, man hade ju knappast något annat förvaringsställe annars, någon garderoab var ju tillnärman skänt. J. o. m. notisbållare hade skyldighet,

att hålla rotakista och förvara all mundering
i kistan, och rotmästaren stod i ansvar för både
kistan och allt i den, och hade nyckeln. Till alla
de gamla kistorna hörde mer eller mindre
konstiga låsar, nästan alla grova och starka,
och några nästan konstverk, helst vad nyck-
larna beträffar. Jag har gjort ett par kist-
låsar, däraf en, som ingen ännu har öppnat
med nyckeln. Ofta voro gängjärn och hön-
beslag lite konstverk. Gängjärn och låshakar
vor i de flista fall, fastade med genomgående
nitlar, stora kulliga skallar. Jag har min
mors kista med initialer, och årtal 1853 grön-
målad, men inga blommor. Ett snöre var
fästat inne i locket, att hänga smäraker på,
säsow krager, snedjor, vantar schalätter m. m.
De flästa kistor voro gjorda av fur, de
som skaffades av drängar eller pigor.

11

Kister som gavs i fästningsgåva, eller sedan
köptes, voro ofta av ek, t. o. m. av hela
sidor och gavlar utan några lämsömmar,
jag har sett kulliga lock av en hel bräda
ettstyggna och hyvelsår, vilket arbete det
varit. Alla sådana breda stycken av ek
fick klyvas och tågas till med yxa, någon
sag som gick genom en sådan stock sans
inte på den tiden. Klosägar för två man
med hemmasmidde klinga gick inte genom
en sådan stock. Arbetet var ju inte för
stort, eller drygt, om de fått för ^{ig} ett det
skulle göras. Det var långt ifrån vanligt
att varje familjesmedden hade kista, ofta
endast mor, sedan i många fall far, och
sedan vuxna döttrar, som voro i hemmet, och
sist vuxna söner. Skulle vuxna döttrar
eller söner ut att tjäna, skulle de göras, i den

män man hade råd, ha en pis eller dränge-
 kista. men långt ifrån alla, tills de möjligen
 själva kunde skaffa. För pigor var det
 under 17 och första delen av 1800 talet temligen
 vanligt med "klutäskor" de gjordes av
 spenged och Täljd bok, och många av dem
 varo väl målade med ärtel initialer och ärtel
 eller brända in i stället för målade. jag har
 gjort en sådan med inläggningar, men den
 är ju endast 28 år. De bäst bevarade och
 vackraste i bygderna är uppsopade (köpta).
 På ungefär 1800 talets mitt började några bättre
 lottade skaffa draskista, kläddragare, vad
 vi nu kalla byrå, lite försigkomna pigor
 eller drängar kunde ha dem i stället för kista.
 jag hörde sägas i min barndom, att den eller
 den drängen (pigen) ä så förvån så han har
 draskista må se, nå han kom så flötta.

klutäskor.

Av skap han väl Rannebänkskap, som jag föret
~~jag föret~~ nämnt, varit de förnämsta, och kanske
de äldsta i bättre hem, då i dem förvarades
de värdefullaste sakerna av tunn silver och
möjligen guld. De förkommo väl i fattigare
hem och de hade väl sin plats i rum där
de bäst syntes, då sakerna i och på dem skulle
vara synliga så mycket som möjligt. Sedan
om klädskap eller matskap vara äldst kan jag
ej säga, men jag skulle tro matskapen är äldre,
enär man hade kisterna för kläder. Matskapen
fanns i nästan varje lantbrukarhem, men ej i
s. k. fattiga hem, utom att de kunde köpas
på vägon sektion billigt. Matskapen stodo oftast
i stugan, i köken var det ju i frostfritt. I mat-
skapen förvarades vilken mat som helst utom
bröd, som gärna förvarades i säd, om man hade
säden, annars i källare eller potatisgrav.

Matskåpen voro oftast tvådörrars, både höga och breda, både med och utan lådor under. I ett bondelund kunde vara ett par stora skåp i stugan, eller också ett i stugan och ett i köket, många av dessa skåp voro målade med både blommor och initialer jemte årtal, de äro nu så gott som försvunna. De äldre skåpen voro ofta av ek, men de från 1800 talet, av furu eller någon gång av björk och i träs färg. Klädska voro gärna delade så att ena halvan endast att hänga in kläder i och andra halvan med hyllor, så en låda under dessa skåp voro ju mycket praktiska, jag tror ej att kvinnfolken hade kläderna i skåpen, ej heller var det mycket brettligt här i orten med klädska. Sängska vor mycket brettligt under 17 och halva 1800 talet. Jag har sett endast på en gård i min barndom, säng med sparlådan omkring, och sängska på väggen.

Det får väl sägas, var ett praktiskt bruk, med
sparlådan på de två sidorna i sängen och skåpet
vid framgaveln. I sängskåpet stod ju brännvinsflaskan
med något tilltugg, glas eller tumlare, Argyldoss, och
kamferter eller malörtsbrännvin, i senare tid
hoppmansdroppar och pastiller. (Hoffmans) (reunda konfekt)
Sängskåp voro ej stora omk: 40 x 50 x 60 x 70 cm. De voro
i allmänhet väl gjorda och ofta riktigt dekorerade
med målning, jag vet ej om något enda här i
trekten nu, men i min barndom fanns det många
utkomna till småstugor och fattiga hem, även
i mitt barndomshem fanns ett dyli: gammalt, av
ek med två dörrar, och två lådor under. Låset
var borta, men små ringar av mässing i lådorna,
men efter mors död 1880 blev det sedan slopat.
Drängskåp fanns på några gårdar där man hade
drängstuga, men de voro inte många här i orten.
Drängskåp har jag inte sett några vackra eller

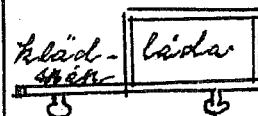
värdefulla, utan endast primitiva. S. k. häng-
skåp var rätt så vanligt och skiljde sig inte
mycket från matskåp eller klädska i form, endast
storleken var mällan sängskåp och matskåp, de
kunde ju även sägas vara matskåp, de använ-
des ju till vad som helst. De hängde i stugan
helt nära köket, där kunde man ju ha dem
för frost skull. Hörnskåp voro mycket brukliga,
både fasta och lösa, man hade även hörnskåp
fasta eller lösa som ej gingo, eller stodo på golvet,
utan var över ett möbel, soffa, säng, bordstol eller
bord, de användes oftast till matskåp, mjölk
eller vad som helst. Ett dyl: fins ännu i
min, numera avlidna hustrus föräldrahem. Kol-
borsku. Det vackraste hörnskåp jag vet om
här, ägs av Justus Strandberg klmas Fälsku.
Jag tror han blivit bydd en tusen kr. för det.
Det är gammalt, men intet ärtel, det är nemic
polerat och väl bibehållet. Hela framsidan

halvarend, i foran av lakonier, med böjda
fyllningar i dörrarna, tvärstycken till raskan
i samma form. Tackert toppstycke, skurit, ovärd-
allt väl handpolerat i mörkbrun, nästan
svart lcts. Hvem som gjort det, eller varit
det kommit vet jag ej, det har säkert varit
gjort till någon bättre familj. Aldern är
nog betydligt över hundra år, kanske två.
Något skap för uskild medlem i huset vet
jag ej, utom kryddskap, men de är nog ej gamla
och ej allmänt brukliga, det var väl husmors.
Jag har sett små kryddskap, men kan nu inte
säga var, man fäste sig ju inte mycket vid sådant
i ungdomen. Kläddskapet är nog ej så gamla, då
man var van vid histor, det framgår av det
gamla rätt vamlige uttrycket, "han har inte
så lite på kistebännen", eller "du bara samlar
18 på kistebännen" eller "här du ramm

19.

De måleri i kistorna "Något sådant uttryck har jag ej hört om klädskep. Klädskep var nog ej vanliga före 1875 och jag har ej sett något dekora-
tivet målat. Endast en kläddregare har jag sett som var hälften till lådor och hälften som klädskep, brunmålad, inga initialer, den var då 70 år nu 100, finnes i Lånarör. Pessade för unghard, idén inte den. Hopskytten var det byrå. Klädskep för fameljer är nog inte gamla, därför inte målade med initialer eller dekor. ej håller målade i allmogefärg, som var brunt eller blågrönt. När man börjat måla möbler efter schablon är väl värt att säga, men troligen inte före 1870-talet. det syns ju på målningen.

Byråer, klockfordel och skäp, målades senare delen av 1800-talet målades ofta i brunt, valnöt eller ek, de gamla klock-
korna med vackra målningar målades om

Till vita med gula ränder, som man
trädde, förgyllning. Loppor, sängar och stolar
oftast i valnöt eller ek, även bord, sällan
mahogny, ännu mindre i björk. Fönster
invändigt i vitt, dörrar och foder i vitt eller ek.
En berömd allmogemålare Carl Jekow, något
före min tid 1840-80 talet. Han bodde i södra
Länge, östra kanten, han målade möbler, fönster
och dörrar invändigt, och även utvändigt.
Han hade gått i lära, och efter dötida blev
väl ansedd, hade inga lärpaynor, var ogift.
Han hade en pojke (vid sidan om), som, för
en händelse blev min lekhamrat, han
blev händig på vad som hället, blev bygg-
mästare, dog i Jämt. När Carl Jekow ville
pasta så gjorde hand det, och sen målade
i gårdarna och bygden, var y med på
husemålingar eller större arbete, hade han y

En Nils Teestav Nilsson, boende, ären han
i Lödre Ljunge, flyttade på 80 talet till
Åmshult. Han både gjorde möbler och målade
den, han målade i gårdarna såt vilka som
ville, men hade inte talanger mot tekon.
Ingen av dem hade några större arbeten.

Tapetsering förekom ju ej, och var det på
senare hälften av 1800 talet förekom, gjordes
det av husefolk. I mitt barndomshem
klustrades de första tapeterna på 1877. de
kostade 8 öre reellen (den han jag se ännu)

En dansk målare, Jørgensson bodde i Ljungeby
på 60 talet men senare flyttad till Åmshult,
Han hade en son L. Jørgensson, dessa båda
vara skickliga målare, och målade i kyrkor
och offentliga lokaler, samt möbler och vad
som helst, dock ej tavlor. L. J. förgyllde
2) synen, vid 80 års ålder, korset på

missionskyrkans torn. Höjden är 36 meter.
Jag har, för nära 60 år sen varit med
och byggt det. Tre av de fyra hus
han byggde på sitt kvarter har jag
 varit med på. Han var då den drif-
tigaste av alla här, till att bygga och
allt väl och bra uträknat, dag 1948
Tjugen av hans tre söner blev målare.
En är i Stockholm har restaurang, en är
läkare, en är Ingeniör i S. T. Lär vara
duktig. L. J. reste dit att hälsa på honom,
var där tre månader, var då nära 80 år.
Alla endrade var Jöngensson fick pängor
ifrån. Brist hördes aldrig av, men han
förstod att utnötta varje vras på sitt
kvarter till inkomst. Gådde möbler som
han själv målade, samt skoaffär många år.
Nu är en dotter ägare till fastigheterna.

Något före min tid, fastän jag mins kunn, var en kunnig målare ~~Karna~~ Karsen, mycket anlitad i hemmen, både bland allmogan och bättra. Han kände naturligtvis ej måla större släta ytor, och det var i vanliga fall ej mycket brukligt att spackla varken ytor eller annat. För öfrigt, när målaren själv fick göra spackelfärgen själv, var det inte alltid det lyckades, så att det gick att spackla ytor. Man hade ej sandpapper till slipning fortare än man själv gjorde av stött glas papper och lim. Pinnsten fanns, men man nöjde sig väl oftast att slipa med stycken av vättor (brynsten). Karna-Karsen målade möbler av alla slag, fönster och dörrar in och utvändigt, samt huskustarna, annan utvändig målning förekom knappast.

Hemma kunde hon ej måla, hon bodde i en
liten backstuga på Hensnäs ägor nära
Bjälleryds prästgård ägor. hon hade en dot-
ter Lina som blev gift med en smed Ekström
i Hallaryd, upptog således ej moderns yrke.
De nu nämnda målarna drog sig mätt och
gerut fram på sitt yrke, sedan L. Jörgensson
som drev det i större skala, och efterlämnade
viss förmögenhet, och var själv skickligast.
Mönster ritade man nog upp med styckkrite
eller isenpång, både delarna ha ju fanns till
och förens sig lätt med oljepång. Den som
hade talanger fick nog vara att måla
utan mönster. Man kan väl beundra
både siffror och bokstäver på gamla saker
så konstnärligt och vackert det kan vara
målade. På slutet af 1800 talet, kan
jag nog tro, att man skes ut m mönster

24

i papp och stöttjade på det, men på
äldre målningar är det utan schablon.
Först nämnde tekon målade på fri hand,
liksom L. Jörgensson och hans far. Jag har ett
linneskåp, som jag gjort för 60 år sen, och
L. målat. Namnen på de färger man använde
har jag uppge, men att de köptes från
staden, rens och maldes hemma, det vet jag.
Man malde färger på träkvarnar och stenkvarnar.
Den lilla vackraste kvarn av sten, jag sett,
ägs av F. Jönsson Finnhult Agnemaryd. Den är
en grästen, löparen omk: 20 cm. diam. 6 cm
tyck och nästan helt nedpälld i understenen
allt väl gjort. Kvarnen av trä, var en trille
omk: 16 cm. diam, fem cm tyck, med axel genom,
likt en brödkavel, kunde löpa fram och åter
i en utgrävd hö (lids). Tidnaa gagnarades i min
25 barndom till kaffkvarnar också.

Efter rivning och malning blandades färgen med lite kokt linolja. man kokade den sedan blandade endast så att det blev en tjock deg. lade upp den på målarstinen och först ällte den, sedan quida och slips massan tills den blev fin och smidig, en sådan quidning och slipning kunde ta mer än en hel dag. Färgen tillättes emellan ~~tiden~~ tiden och sedan linoljan till önskad tjocklek. Ju mer färgen arbetades ju bättre och hållbarare blev den. Man kan ju se gamla saker, där färgen är lika klar efter århundraden, och ej sväsprickig eller rufflig. Jag vet ej om terpentin användes, men troligen inte, det hade då blivit för matt och färglös. Leroten lades ej för i och torkämne ökar ej hållbarheten. Nyolk eller dricka användes ej utan endast vid idning

ACC. N:R M. 12948:27.

i ek eller valnöt, i mahagney har jag
knappast sett äldre saker inlåda, det
var nog bland allmogens ett temligen
ovanligt träslag.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

27.